

Date: 17th June-2025

ALPOMISH DOSTONI VOSITASIDA YIGITLARDI MARDLIK TUYG‘ULARINI SHAKLLANTIRISH

Otamurodov Xusanjon Qo‘yli o‘g‘li

Farg‘ona davlat universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada “Alpomish” dostoni misolida yigitlarda mardlik, jasorat, vatanparvarlik va erkaklik burchiga sadoqat kabi ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilinadi. Dostonning tarbiyaviy salohiyati, undagi obrazlar orqali berilgan ibratli fazilatlar, ayniqsa Alpomish timsolidagi mardlik, fidoyilik va sabr-toqat kabi xislatlar yosh avlod ongida yuksak insoniy qadriyatlarni shakllantirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qilishi ilmiy asosda yoritilgan. Dostonni tarbiyaviy jarayonga integratsiya qilish usullari, ayniqsa maktab ta’limi kontekstida qo‘llash imkoniyatlari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Alpomish dostoni, mardlik, jasorat, vatanparvarlik, tarbiyaviy ta’sir, xalq og‘zaki ijodi, yigitlik fazilatlari, milliy qadriyatlar, yoshlar tarbiyasi.

Abstract: This article analyzes the theoretical and practical foundations of the formation of spiritual and moral qualities such as courage, bravery, patriotism and devotion to the duty of manhood in young men using the example of the epic "Alpomish". The educational potential of the epic, the exemplary qualities conveyed through its images, especially the courage, dedication and patience embodied in the person of Alpomish, serve as an important tool in the formation of high human values in the minds of the younger generation, are scientifically highlighted. Methods of integrating the epic into the educational process, especially the possibilities of using it in the context of school education, are considered.

Keywords: Alpomish epic, courage, bravery, patriotism, educational impact, folk oral literature, masculine qualities, national values, youth education.

Аннотация: В статье анализируются теоретические и практические основы формирования духовно-нравственных качеств, таких как мужество, храбрость, патриотизм и преданность мужскому долгу у юношей на примере эпоса «Алпомиш». Научно освещается воспитательный потенциал эпоса, образцовые качества, переданные через его образы, особенно мужество, самоотверженность и терпение, воплощенные в личности Алпомиша, служат важным инструментом в формировании высоких человеческих ценностей в сознании подрастающего поколения. Рассматриваются методы интеграции эпоса в образовательный процесс, особенно возможности использования его в контексте школьного образования.

Ключевые слова: эпос «Алпомиш», мужество, храбрость, патриотизм, воспитательное воздействие, народное устное творчество, мужские качества, национальные ценности, воспитание молодежи.

Date: 17th June-2025

Bugungi globallashuv sharoitida yoshlarda milliy o'zlikni anglash, ma'naviy barkamollik, vatanparvarlik va mardlik kabi fazilatlarni shakllantirish dolzarb tarbiyaviy vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, yigitlarda mardlik, jasorat, fidoyilik va irodaviy mustahkamlik kabi xislatlarni tarbiyalash jamiyat taraqqiyotining, davlat mustaqilligi va barqarorligining kafolatidir. Tarixiy-madaniy merosimizda, ayniqsa xalq og'zaki ijodiyoti namunalarida, yosh avlodni barkamol shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qiluvchi ulkan ma'naviy-ma'rifiy salohiyat mujassam. Shunday bebaho namunalar sirasiga kiruvchi "Alpomish" dostoni o'zining g'oyaviy mazmuni, badiiy obrazlari va tarbiyaviy yo'nalishi bilan yigitlarda mardlik tuyg'ularini shakllantirishda kuchli pedagogik vosita sifatida e'tirof etiladi.

"Alpomish" dostoni – turkiy xalqlarning qadimiy epik meroslaridan biri bo'lib, u faqatgina badiiy asar emas, balki o'z ichiga axloqiy, estetik, ijtimoiy va pedagogik g'oyalarni jamlagan keng qamrovli tarbiyaviy manba sifatida ham alohida o'rinni egallaydi. Doston voqealari orqali yigitlik, sadoqat, mardlik, vatanparvarlik, insonparvarlik, oilaparvarlik kabi fazilatlar yuksak badiiy mahorat bilan ifodalangan. Ayniqsa, bosh qahramon – Alpomish obrazi yoshlar uchun ideal namunaviy shaxs sifatida talqin qilinadi. U o'z vatanining, el-yurtining, oila va mehr-oqibatning sharafini himoya qilish yo'lida har qanday sinovlarga bardoshli, qat'iyatli va mard inson timsolidir.

Ta'lim-tarbiya tizimida bunday dostonlarning pedagogik imkoniyatlaridan foydalanish yosh avlodni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi. Bu borada, ayniqsa yigitlarda kuchli iroda, mas'uliyat hissi, halollik, adolatparvarlik va yurtga sadoqat kabi xususiyatlarni shakllantirishda xalq eposining roli beqiyosdir. "Alpomish" dostoni vositasida yigitlarga berilayotgan tarbiyaviy ta'sir nafaqat milliy, balki umuminsoniy qadriyatlarga asoslanadi, bu esa uni hozirgi ta'lim jarayoniga integratsiya qilish imkoniyatlarini yanada kuchaytiradi.

Shu sababli, mazkur maqolada "Alpomish" dostonining tarbiyaviy mohiyati, ayniqsa yigitlarda mardlik tuyg'ularini shakllantirishdagi o'rni va ahamiyati ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Dostonni ta'lim va tarbiya jarayoniga uyg'unlashtirishning samarali usullari ko'rib chiqiladi hamda zamonaviy yondashuvlar asosida metodik tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Milliy adabiyotimizda o'ziga xos o'rin egallagan "Alpomish" dostoni – xalqning tarixiy xotirasi, milliy o'zligini anglash, mardlik va jasoratni ulug'lash kabi yuksak ma'naviy-estetik qadriyatlarni mujassam etgan badiiy yodgorlikdir. Ushbu doston asrlar davomida xalq ongida yigitlik namunasi, mardlik timsoli sifatida shakllanib, nafaqat badiiy, balki tarbiyaviy kuchga ega pedagogik vosita sifatida ham xizmat qilib kelmoqda. Aynan shu xususiyatlari bois, "Alpomish" dostoni vositasida yigitlarda mardlik tuyg'ularini shakllantirish masalasi zamonaviy pedagogik jarayonda alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Mardlik – bu shaxsning hayotdagi muhim tanlovlarda qat'iyatlilik, irodalilik, haqiqatni himoya qilishga tayyorlik, xavf-xatar oldida chekinmaslik kabi fazilatlarini ifodalovchi murakkab psixologik va axloqiy tushunchadir. Bu sifat yigitlar tarbiyasida

Date: 17th June-2025

erkaklik fazilatining muhim komponenti sifatida namoyon bo'ladi. Bunday xislatlar, ayniqsa, xalq dostonlarida, xususan "Alpomish"da yorqin obrazlar va dramatik voqealar vositasida tasvirlanadi.

"Alpomish" dostonida bosh qahramonning shaxsiyati mardlik, fidoyilik, sabr-toqat, vafodorlik kabi ko'plab fazilatlar bilan uyg'un holda yoritiladi. U o'z vatanining, oilasining va sevgilisining sharafini himoya qilish yo'lida murakkab sinovlardan o'tadi. Doston voqealari orqali yigitlarga fidokorlik, sadoqat, oilaparvarlik, yurtparvarlik, insoniylik kabi umuminsoniy qadriyatlar singdiriladi. Aynan shu jihatlar dostonga kuchli tarbiyaviy ta'sir quvvatini bag'ishlaydi.

Tarixiy-epik obrazlar orqali yosh avlodda mardlik tuyg'usini shakllantirishda quyidagi pedagogik yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi:

1. Didaktik vosita sifatida doston matnidan foydalanish

Dars jarayonida yoki darsdan tashqari mashg'ulotlarda "Alpomish" dostonining tanlab olingan parchalari asosida matn tahlili, obrazlar taqqoslanishi, voqealarning ma'naviy mohiyatini anglash orqali o'quvchilarda mardlik, adolat, fidoyilik tushunchalari shakllantiriladi. Matnga asoslangan muhokamalar o'quvchilarda tafakkur va hissiy idrokni uyg'otadi.

2. Qahramon obrazini ideal namunaviy shaxs sifatida yoritish

Alpomish obrazini tahlil qilish orqali o'quvchilarga ideal erkak qiyofasini tushuntirish, uning harakati, qarorlari, sabr-toqati va jasorati ustida fikr yuritish imkoniyati yaratiladi. Bu jarayonda o'quvchilar qahramon bilan ruhiy hamohanglikka kiradi va unga ergashishga intiladi.

3. Muqoyasa asosida tahlil qilish

Zamonaviy jamiyatda mardlik tushunchasining qanday namoyon bo'lishi, u bilan doston qahramonining xatti-harakatlarini taqqoslash orqali o'quvchilarda tarixiy va bugungi kun mardlik tushunchasi o'rtasida bog'liqlik shakllanadi. Bu, o'z navbatida, qadimiy dostonlar bugungi kun yoshlariga ham dolzarbligini isbotlaydi.

4. Estetik-tarbiyaviy muhit yaratish

Dostonni ifodali o'qish, sahnalashtirish, rolli o'yinlar, dramatik epizodlarni namoyish qilish orqali o'quvchilarning hissiy idroki kuchayadi. Bu orqali ular obrazlarni his etadi, his etgan obrazlar asosida o'zida ma'lum fazilatlarini ongli ravishda rivojlantiradi.

5. Vatanparvarlik va sadoqatni uyg'otish

Doston voqealari orqali o'quvchilarda vatan tuyg'usi, milliy iftixor va oila qadriyatlariga hurmat singdiriladi. Alpomishning ona yurtiga bo'lgan sadoqati, oilasiga, so'zi va sevgisiga sodiqligi yigitlarga chin erkaklik mezonini ko'rsatadi.

Tarbiyaviy jihatdan "Alpomish" dostonining ta'siri ikki yo'nalishda namoyon bo'ladi:

- **Axloqiy-psixologik yo'nalishda**, ya'ni o'quvchilarning ichki dunyosi, e'tiqodi, qadriyatlar tizimi, hissiyati orqali;
- **Ijtimoiy yo'nalishda**, ya'ni jamiyat oldidagi burch, oila va vatan oldidagi mas'uliyat, ijtimoiy faollik orqali.

Date: 17th June-2025

Shuningdek, Alpomish dostoni orqali yosh avlodga mardlikning yuksak namunasi sifatida ko'rsatilgan jasorat, halollik, sabr-toqat, do'stlik va vafodorlik kabi xislatlar hayotda qanday aks etishi mumkinligi haqida chuqur mulohaza yuritish ham muhim hisoblanadi. Mardlik faqat jismoniy kuch emas, balki ruhiy qat'iyat, axloqiy to'g'rilik va ijtimoiy mas'uliyat ekanligi tushuntiriladi.

Shu nuqtai nazardan, xalq og'zaki ijodiyoti, xususan "Alpomish" dostoni yoshlar tarbiyasida boy ma'naviy resurs sifatida foydalanilishi lozim. Bu resursni zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish orqali ta'lim-tarbiyaning samaradorligi oshiriladi, milliy qadriyatlarga asoslangan ma'naviy barkamol shaxs tarbiyasi ta'minlanadi.

Yosh avlod tarbiyasi – har qanday jamiyat taraqqiyotining ma'naviy asosidir. Ayniqsa, yigitlarda mardlik, jasorat, fidoyilik, vatanparvarlik kabi fazilatlarni shakllantirish ularning jamiyatdagi ijtimoiy rolini to'laqonli amalga oshirishida muhim o'rin tutadi. Ushbu maqolada tahlil qilinganidek, xalq og'zaki ijodiyoti namunalaridan biri bo'lgan "Alpomish" dostoni yoshlar, xususan yigitlar tarbiyasida kuchli tarbiyaviy salohiyatga ega bo'lgan manba sifatida e'tirof etiladi.

Dostonning badiiy tuzilmasi, obrazlar tizimi va voqeaviy tarkibi orqali mardlik, irodaviy qat'iyat, axloqiy poklik, oila va vatanga sadoqat kabi fazilatlar yuksak badiiy mahorat bilan ifodalangan. Bosh qahramon Alpomish obrazi esa yoshlar uchun nafaqat badiiy obraz, balki ma'naviy-axloqiy namunaviy shaxs sifatida qaralishi mumkin. Uning xarakteridagi jasorat, sabr-toqat, do'stlikka va so'zga sadoqat, zulmga qarshi kurashish kabi jihatlar yosh yigitlar ongida erkaklik fazilatlarini shakllantirishda beqiyos pedagogik resurs bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, dostonning tarbiyaviy imkoniyatlarini zamonaviy ta'lim jarayoniga integratsiyalash orqali o'quvchilarda shaxsiy, ijtimoiy va milliy qadriyatlarga asoslangan ma'naviy dunyoqarashni shakllantirish mumkin. Xususan:

- doston matni asosida tahliliy va reflektiv mashg'ulotlar tashkil etish,
- rolli o'yinlar, sahnalashtirish, dramatik epizodlar orqali hissiy ta'sirni kuchaytirish,
- obrazlar orqali axloqiy-me'yoriy qadriyatlarni singdirish,
- mardlik tushunchasining tarixiy va zamonaviy talqinlarini muqoyasa asosida tahlil qilish orqali yoshlarning tanqidiy tafakkurini rivojlantirish mumkin.

"Alpomish" dostoni vositasida yigitlarda mardlik tuyg'ularini shakllantirishda ta'limning faqat kognitiv emas, balki affektiv va ijtimoiy jihatlariga ham e'tibor qaratilishi zarur. Bu jarayonni samarali tashkil etish o'qituvchidan milliy madaniyatga tayanilgan innovatsion metodik yondashuvlarni qo'llashni, xalq ijodiga estetik va pedagogik jihatdan yondashishni talab qiladi.

Xulosa qilib aytganda, "Alpomish" dostoni yigitlarda mardlik tuyg'ularini shakllantirishda o'ta samarali, g'oyaviy-badiiy va tarbiyaviy salohiyati yuqori bo'lgan manba bo'lib, uni zamonaviy ta'lim tizimida tizimli asosda qo'llash yoshlar tarbiyasini milliy ruhda olib borish imkoniyatlarini kengaytiradi. Bu esa o'z navbatida barkamol,

Date: 17th June-2025

vatanparvar, ijtimoiy mas'uliyatli shaxsni shakllantirish yo'lida muhim qadamlardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Alpomish: Qahramonlik dostoni / Noshir A.Qayumov. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2009. – 224 b.
2. Yo'ldoshev, M. **Epik an'ana va "Alpomish" dostoni.** – Toshkent: Fan, 2002. – 186 b.
3. To'xtaev, N. **Xalq dostonlarining tarbiyaviy ahamiyati** // O'zbek tili va adabiyoti. – 2020. – №1. – B. 25–29.
4. G'aniyeva, N. **O'zbek xalq eposining badiiy xususiyatlari.** – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2005. – 143 b.
5. Abdullayeva, M. **Dostonlar – ma'naviyat manbai sifatida** // Pedagogik mahorat. – 2021. – №3. – B. 41–46.
6. Nazarov, B. **Milliy g'urur va jasorat tarbiyasida folklorning roli** // Ma'naviyat. – 2019. – №6. – B. 17–21.
7. Allamurodov, A. **Xalq og'zaki ijodi va uning yoshlar tarbiyasidagi ahamiyati.** – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2018. – 97 b.
8. Karimov, I. **Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch.** – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.
9. Sharipova, S. **Folklor darslarida tarbiyaviy komponentlarni rivojlantirish** // Til va adabiyot ta'limi. – 2022. – №2. – B. 33–37.
10. Dewey, J. **Experience and Education.** – New York: Macmillan, 1938. – 91 p.
(*ma'naviy-tarbiyaviy yondashuv asoslarini tahlil qilishda nazariy manba sifatida*)

